

Restructurări actuale ale conceptului de familie

Current restructurings of the family concept

Cătălin GLAVA

Babeş-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania

Abstract: *Perceived as a social phenomenon, the family evolves and transforms in parallel with social changes, having a deep historical character, adapting to the structure and norms of each era. Family relationships and the ways in which family members relate to each other represented, on a reduced scale, the relationships and relationships that were established between members of society at the time, family models being frescoes of the era. Contemporary Romanian society is still anchored in the authentic values that both the church and the fundamental secular cultural institutions of the state support, the Christian family being one of them. Virtual space and social media will become even more aggressive benchmarks in shaping family models, the traditional family will become even more anachronistic, and atypical models will become even more common.*

Key words: family, contemporary society, family relations, types of families.

Familia în contemporaneitate

În contextulocio-cultural actual, definirea familiei devine o sarcină complexă. Mai degrabă decât să încercăm să oferim o definiție exactă este mai fezabil să explorăm câmpul semantic al acestui termen. Diversele perspective – filozofice, sociale, antropologice, religioase, economice și juridice - îngreunează stabilirea unei definiții unice a familiei, dar în același timp ne furnizează elemente cheie pentru înțelegerea conceptului în deplinătatea lui. Cuvântul „familie” își are rădăcinile în termenul latin „familia”, care face referire la structurarea indivizilor dintr-o gospodărie sau clan, având între ei diverse grade de rudenie. De-a lungul timpului, familia s-a dovedit a fi cea mai perenă și persistentă unitate socială, esențială pentru reproducerea și perpetuarea speciei umane, evoluția și supraviețuirea acesteia.

Familia astăzi a evoluat și s-a diversificat considerabil sensul față de modelele familiale tradiționale. În contextul contemporan, familia poate fi înțeleasă și analizată în mai multe moduri, și din mai multe perspective, reflectând varietatea și complexitatea societăților actuale. Dacă ar fi să amintim doar câteva dintre caracteristicile principale ale familiei moderne, putem aminti extraordinara diversitate structurală, familia de astăzi nu se mai limitează doar la modelul nuclear tradițional (familii formate din părinții biologici și copii lor), de altfel un model considerat perimat, ci poate include familiile monoparentale, cupluri necăsătorite sau căsătorite fără copii, cuplurile cu copii adoptați, cupluri formate din persoane de același sex, familiile reconstituite (părinții și copiii din alte relații anterioare). Practic ideea de bază de la care pornim abordarea conceptului de familie este reprezentată

de asumarea unui trai, a unei conviețuiri în comun, a două sau mai multe persoane. O caracteristică importantă a familiei în accepțiune modernă este dată de asumarea unor roluri de gen fluide. Roluri de gen, în mod tradițional precis delimitate în interiorul familiei tradiționale, sunt acum mai fluide, interschimbabile, bărbații și femeile asumând responsabilitățile gospodărești și de îngrijire a copiilor mult mai egal și mai corect decât în trecut. De altfel rolurile de Mamă și de Tată tind să fie chestionate și sunt societăți unde se și recomandă asumarea rolurilor de Părinte 1 și Părinte 2, mai cu seamă în cazul familiilor alcătuite din homosexuali. În aceeași ordine de idei, membrii familiilor moderne pot pune un accent mai mare decât în mod tradițional pe dezvoltarea personală și profesională, cu un echilibru între viața de familie și cea individuală. Modelul tradițional al familiei în care bărbatul era principalul factor aducător de venit în cuplu, iar femeia asuma întreținerea gospodăriei este, treptat înlocuit de modelul asumării integrale a provocărilor existențiale în egală și echilibrată măsură de către ambii parteneri ai cuplului. Și nu de puține ori asistăm la răsturnări de situații în această fluidizare a rolurilor familiale, în contextul unei depline acceptări sociale, chiar dacă aceste fenomene sunt mai frecvente și mai vizibile în spațiul urban, mediul rural fiind, deocamdată, în România, mai conservator și mai ancorat în tradițiile socio-culturale tradiționale și mai compliant principiilor religioase. Mobilitatea extraordinară a familiilor actuale, generată de oportunitățile de muncă sau de educație, duce la o dispersie accentuată în plan geografic, familiile actuale ajungând să experimenteze relații la distanță, cu totul atipice prin raportare la familia tradițională, unde tocmai ”locuirea împreună” era considerată caracteristica esențială a unei familii. Totuși aceste separări, aceste familii cu membrii aflați geografic la distanță unii de alții, deși frecvente în societatea contemporană, sunt mai ușor de gestionat datorită avansului tehnologia actual. Practic, tehnologia modernă influențează semnificativ modul în care membrii familiilor interacționează și comunică între ei, suplinind astfel interacțiunile față în față și anulând distanțele geografice. Altfel spus, astăzi este mai ușor de asumat o existență la distanță de ceilalți membri ai familiei, dat fiind faptul că relațiile pot fi în continuare menținute la același nivel, cel puțin în plan comunicațional.¹

Nu în ultimul rând aș adăuga că asistăm la o creștere semnificativă a conștientizării și a acceptării diversității familiilor, cu o recunoaștere socială mai largă a diferitelor forme de structuri familiale, mult superioară epocilor anterioare. Familiile atipice sunt integrate și acceptate social, de cele mai multe ori primând tocmai ideea de comunitate de viață, de consens, de finalități comune. Așadar

¹ Carolina Aragão, Kim Parker, Shannon Greenwood, Chris Baronavski, John Carlo Mandapat, *The Modern American Family. Key trends in marriage and family life*, PEW Research Center, 2023. <https://www.pewresearch.org/social-trends/2023/09/14/the-modern-american-family/>

putem afirma că familia de astăzi tinde să devină un concept mult mai inclusiv și adaptabil la realitățile prezentului decât în trecut, reflectând schimbările socio-economice, valorile culturale și reperele morale și legislative care evoluează continuu.

În perspectivă diacronică, familia constituie un grup social durabil, poate cea mai veche formă de asociere umană, definită tradițional prin asocierea dintre un bărbat și o femeie, având sau nu copii biologici sau adoptați, care împărtășesc un loc de viață comun și își propun să coexiste în armonie, asumând obiective comune. Membrii familiei asumă participarea împreună la activități domestice și economice, adunând și distribuind resurse pentru creșterea și fortificarea grupului lor. Familia este văzută ca fiind cea mai fundamentală și rezistentă structură socială, reprezentând un model social antic, dar încă pe deplin funcțional. Indiferent de perioada istorică, familia a servit drept nucleul în care indivizii și-au dezvoltat abilitățile sociale și comportamentale cruciale, esențiale pentru interacțiunea socială și comunicarea cu ceilalți. Ea joacă un rol esențial în responsabilizarea membrilor săi și pune bazele pe care instituțiile educaționale le extind în procesul de socializare secundară.

Familia, ca formă specifică de coexistență umană, este compusă din grupuri de indivizi uniți prin legături matrimoniale, de sânge sau de înrudire. Aceștia împărtășesc un mod de viață comun, emoții și aspirații comune, deziderate comune. Sub aspect juridic, familia tradițională a suferit transformări care au modificat viziunea clasică, însă relațiile și legăturile dintre membrii familiei rămân reglementate prin dreptul familiei, unde sunt statuate rolurile, drepturile și obligațiile și responsabilitățile pentru membrii grupului familial. Legislația precizează modalitățile de constituire a unei familii, stabilirea paternității, obligațiile și drepturile soților, relațiile dintre părinți și copii, și drepturile de succesiune și de apropiere al bunurilor dobândite în comun sau moștenite.

Familia, cuplul și căsătoria

Conceptul de cuplu și cel de căsătorie sunt strâns legate de ideea de familie. Familia se formează adesea prin angajamentul unui cuplu de a-și asuma viața împreună, angajament consacrat prin căsătorie, urmând modelul tradițional de formare a relațiilor. Cuplul, definit în mod tradițional ca o complementaritate între bărbat și femeie, are la bază afectivitate și sexualitate și, într-o viziune mai largă, include orice uniune între parteneri, indiferent de sex, care stabilesc legături emoționale și de susținere reciprocă. Căsătoria, pe lângă faptul că reprezintă un contract legal recunoscut de stat, reprezintă și un angajament sacru, în majoritatea situațiilor, fiind astfel temelia unei viitoare familii.

Adina Băran Pescaru², o autoare contemporană, prezintă o perspectivă inedită asupra conceptului de familie. Ea consideră familia ca fiind un (micro)grup social care poate sau nu să fie alcătuit din adulți de sexe diferite și poate sau nu să includă unul sau mai mulți copii, care ar putea fi născuți în cadrul uniunii lor sau nu, fiind adoptați. Relația dintre adulți nu este întemeiată neapărat prin căsătorie. Relațiile sexuale între cei doi și prezența unor sentimente apreciate social, precum dragostea, respectul și admirația între adulți, de asemenea, nu reprezintă elemente inerente familiei moderne, în viziunea autoarei. Fără să contestăm perspectiva autoarei, dar și fără a o asuma fără rezerve, se remarcă faptul că această viziune se aliniază îndeaproape cu noțiunile contemporane de familie, în special în Europa de Vest și de Nord.

Contextul social, cultural și religios românesc construiește conceptul de familie la nivelul conștiinței colective ancorat încă în viziunea tradițională, orientat către valorile fundamentale, în mai mare măsură decât societățile occidentale, unde opțiunile de exprimare și asumare liberă a vieții sexuale, religioase sau culturale și lipsa cenzurii morale oferă un context favorabil unei astfel de perspective. Trebuie să înțelegem însă că această tendință există și în evoluția familiei contemporane românești și că doar o reorientare către valorile autentice ale familiei întemeiate prin căsătoria creștină o poate stăvili.

O perspectivă foarte interesantă ne oferă Linda Waite³, sociolog la Chicago University, care insistă pe avantajele dobândite de indivizii care se căsătoresc, familia astfel întemeiată fiind valorizată social, făcând astfel atractiv și dezirabil mariajul. Familia întemeiată pe căsătorie îi angajează pe cei doi într-un contract pe termen lung, lucru care facilitează investiția emoțională în relație, dezvoltând ceea ce în termeni științifici reprezintă ”capitalul relațional”. În acest mod relația dintre cei doi se transformă într-o investiție, de obicei pe termen lung. Astfel cuplurile căsătorite simt că existența lor în relație se transformă în investiție în relație, iar familie devine referențialul. Majoritatea celorlalți din jurul lor este reprezentată de familii create prin căsătorie, astfel că aceste cupluri căsătorite ajung să cristalizeze o relație mult mai bună cu comunitatea. Societatea este, în ultimă instanță, în proporție covârșitoare alcătuită din indivizi căsătoriți și cu familie, așadar cu siguranță vor valoriza și vor construi relații cu persoane aflate în contexte sociale similare.

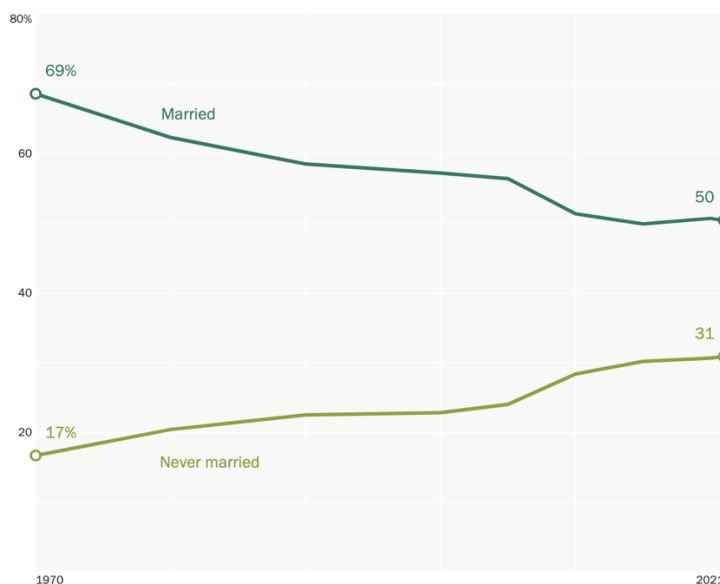
Beneficiile familiilor formate prin căsătorie pot fi folosite drept argumente puternice pentru promovarea ideii de căsătorie și, prin extensie, a vieții de familie, în fața tendințelor crescânde de a

² Adina Băran-Pescaru, *Familia azi. O perspectiva sociopedagogică*, Editura Aramis, București, 2006.

³ Linda J. Waite, *The Case for Marriage: Why Married People are Happier, Healthier, and Better Off Financially*, Editura Doubleday, Chicago, 2000.

substitui căsătoria cu parteneriate sociale efemere și vulnerabile la cele mai mici dificultăți. Este clar că, fără eforturi susținute și coerente din partea autorităților și a comunității în general, rata coabitării în afara căsătoriei va rămâne constantă, dată fiind lejeritatea cu care membrii cuplului se angajează în astfel de relații. Prin urmare, măsuri concrete care să sprijine căsătoria, punând în lumină aceste beneficii pentru comunitate spre deosebire de uniunile mai puțin stabile, sau acordarea de stimulente cuplurilor căsătorite, diminuând astfel avantajele coabitării, ar putea întări statutul social al căsătoriei. Și poate cel mai important, comunitatea ar putea obține progrese mari promovând legătura naturală între căsătorie, formarea familiei și procrearea, ca scop final al relației dintre parteneri.

În articolul mai sus citat, *The Modern American Family. Key trends in marriage and family life*⁴, autorii analizează evoluția familiilor din Statele Unite, din perspectiva întemeierii lor prin căsătorie sau în afara căsătoriei. Analiza începe cu anii 70 și se întinde până în 2021. Trendul se păstrează, cel mai probabil, chiar dacă autorii au analizat datele până în anul respectiv. Fenomenul familiei în afara căsătoriei se pare că are tendința, elocvent surprinsă în prezentarea grafică de mai jos, să se accentueze, în mod evident în dauna familiilor căsătorite. Dacă la începutul anilor 70, procentajul familiilor constituite fără un mariaj legal era de aproximativ 17%, în 2021 depășește 30%, iar familiile constituite prin căsătorie scad de la 70% la 50%. (vezi fig. 1)

Source: Pew Research Center analysis of 1970-2000 decennial census and 2010-2021 American Community Survey (IPUMS).

⁴ Carolina Aragão, Kim Parker, Shannon Greenwood, Chris Baronavski, John Carlo Mandapat, *The Modern American Family. Key trends in marriage and family life*, PEW Research Center, 2023. <https://www.pewresearch.org/social-trends/2023/09/14/the-modern-american-family/>

Fig.1. Relația familiei căsătorite – familii necăsătorite (uniune consensuală), (preluare după Aragão, C., Parker K., Greenwood S., Baronavski C., Mandapat J.C., (2023), The Modern American Family. Key trends in marriage and family life, PEW Research Center)

Modelul familial american nu poate fi luat ca model etalon, însă fenomenul îl regăsim și în societatea românească actuală, chiar dacă situația este ușor diferită. În figura 2 avem reprezentată clar evoluția în trend descendent a căsătoriei și nupțialității în România, chiar dacă pentru o perioadă mai scurtă de timp, conform Baetica, R., (2015), Nupțialitatea și natalitatea în România⁵.

Fig.2. Relația nupțialitate - căsătorie în România (preluare după Baetica, R., (2015), Nupțialitatea și natalitatea în România, Institutul National de Statistica, România)

Dacă ar fi să încercăm o prognoză pentru evoluția viitoare a fenomenului, pornind de la datele pe care le avem în prezent, am putea afirma că fenomenul familialilor de tipul uniuni consensuale sau parteneriate social, adică a familiilor întemeiate în afara unui mariaj legal constituit, se va accentua, pentru că evoluția societății asumă această direcție a exacerbarii individualismului, a libertății exagerate, a renunțării la constrângerile morale. Rămâne de văzut, și de analizat din perspectivă psiho-pedagogică, efectul acestor asumări existențiale asupra copiilor.

⁵ Radu Baetica, *Nupțialitatea și natalitatea în România*, Institutul National de Statistica, România, 2015.

Famiiliile monoparentale și famiiliile fără copii – realitatea famiilieii contemporane

Așa cum am afirmat mai devreme, astăzi, conceptul de familie se află într-o continuă evoluție, adoptând noi înțelesuri care modifică semnificația tradițională a termenului. Tocmai această evoluție continuă a familiei stă la baza perenității și adaptabilității sale la dinamica socială contemporană. Deși există o varietate largă de tipuri și modele familiale, ne vom concentra pe două dintre formele întâlnite din ce în ce mai des în societatea actuală, examinând în mod particular funcționalitatea lor și metodele prin care acestea pot fi îmbunătățite. Este vorba despre familiile fără copii și familiile monoparentale. Dinamica și diversitatea tot mai mare a structurilor familiale reflectă schimbările societale și culturale din ultimele decenii, mult mai accelerată decât în trecut. În societatea globalizată, diversitatea experiențelor de viață și a modelelor culturale crește, influențând și conceptul de familie. Sub presiunea normelor socio-culturale, ne punem fiecare dintre noi întrebări privind convingerile și structurile familiale moștenite, iar adesea ne simțim atrași de modelele noi, mediatizate intens, ajungând să adoptăm schimbări în stilul nostru tradițional de viață. Devine tot mai dificilă ancorarea în modele valorice tradiționale, religioase sau nu, în contextul în care în jurul tău indivizi în situații sociale similare adoptă modele emergente de conviețuire în familie. Riscul de a fi marginalizat, de a deveni anacronic, de a fi stigmatizat social este perceput ca fiind real, iar conformarea la norma socială devine necesară. În timp ceea ce pare la început necesar și impus din afară, se transformă, prin simpla experimentare directă și zilnică, într-o formă de viață interiorizată și asumată. Ceea ce poate inițial părea atipic, devine normă.

În raportul Eurostat - organismul care se ocupă cu analizele statistice al Comisiei Europene - Household composition statistics⁶ din 2023, sunt prezentate câteva situații statistice descriptive cu privire la familie, mai cu seamă tipurile de familii, inclusiv în funcție de prezența sau absența copiilor și prezența sau absența celui de-al doilea membru al familiei, adică despre familiile monoparentale. Această perspectivă a studierii structurilor familiale în funcție de numărul de copii este una dintre cele mai relevante în stabilirea tipologiilor familiale. După cum am menționat anterior, scopul fundamental al familiei, privit atât din unghi social cât și antropologic, dar și dintr-o perspectivă religioasă, este acela de a procrea și a aduce pe lume copii. Funcția de bază a familiei, care transcende necesitățile personale de afecțiune, siguranță și apartenență la un colectiv, a fost întotdeauna aceea de a naște și de a crește

⁶, ⁸ ***, (2023) Household composition statistics, Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Household_composition_statistics&curid=29071&oldid=606220#Presence_and_number_of_children

copii. Cu toate acestea, uneori individualismul nostru poate deveni preponderent și, din dorința de a ne îndeplini aspirațiile personale, putem neglija această finalitate⁷. Conform statisticii prezentate în sursa mai sus citată, cel mai numeros tip de gospodărie din UE în anul 2022 a fost cel format din adulți singuri fără copii, însumând 71,9 milioane, urmat de cupluri fără copii, reprezentând 48,2 milioane, și cupluri cu copii, numărând 30,6 milioane. În conformitate cu standardele internaționale, un copil este definit ca fiind un membru al gospodăriei cu vârsta de mai puțin de 18 ani, iar un adult este o persoană cu vârsta de 18 ani și peste⁸ (vezi fig.3). Fenomenul este mai degrabă prezent la cote ridicate în țările din vestul și nordul Europei, însă trendul se regăsește și în țările din est, explicabil atât prin avansul economic și apropierea de condițiile de viață ale țărilor occidentale, dar și prin fenomenul globalizării socio-cultural, astfel încât modelele de viață tind să fie asumate generalizat.

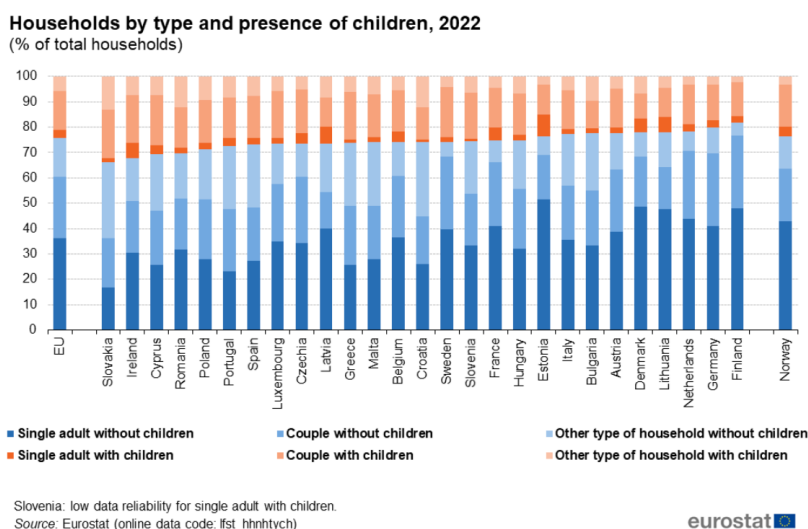

Fig. 3. Gospodăriile familiale și prezența/absența copiilor. (preluare după ***, (2023) Household composition statistics, Eurostat)

În analiza tipurilor familiale, o situație aparte o constituie familiile care nu au copii, adică cuplurile, fie de sexe diferite sau de același sex (acolo unde legislația permite), căsătorite sau aflate în uniune consensuală, care fie că nu doresc, fie că nu pot avea copii. Trebuie să facem diferența dintre cuplurile necăsătorite, unde intenția de a procrea poate fi mai puțin prezentă sau amânată până la

⁷ P.S. Benedict Bistrițeanu, Teofil Tia, Adrian Opre, Cătălin Glava, Simeon Pintea, *Familia contemporană: provocări, principii, valori*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2020.

consolidarea relației, și cele căsătorite, care se angajează într-un proiect de viață comun, însă nu asumă și nașterea sau adopția copiilor. Așa cum am putut observa și din statisticile Eurostat, observăm o creștere a numărului de cupluri fără urmași, influențate fiind de tendințele sociale și de modelele culturale care se configurează în prezent. Orizontul axiologic actual încurajează tinerel familii să amâne procrearea, pe fondul încurajării asumării unei cariere, în contextul timpului îndelungat petrecut la muncă, al stresului crescut al partenerilor și diminuării interesului pentru viața sexuală, în contextul aspirațiilor profesionale și a presiunilor sociale pentru realizare și succes în carieră. Toate aceste presiuni conturează așteptările individuale, conducând adesea la prioritizarea dezvoltării personale și profesionale în detrimentul vieții de familie și a procreării. Trăim vremuri în care individualismul este exacerbă, cum am mai afirmat, și formarea unei familii poate fi privită mai degrabă ca o reușită personală, o bifă la lista de realizări, decât ca răspuns la o chemare sau ca împlinire a scopului nostru uman⁹.

Dacă ne gândim la cuplurile tinere mai cu seamă, ele aleg adesea să amâne venirea pe lume a copiilor pentru a-și testa rezistența relației, pentru a se adapta reciproc și pentru a se bucura mai mult de intimitatea lor, investind exclusiv unul în celălalt. Motivele invocate pentru amânarea copiilor includ adesea dorința de a consolida securitatea economică și financiară – un statut profesional solid, venituri mai mari, o locuință mai confortabilă, considerând că nașterea și creșterea unui copil sunt procese costisitoare și consumatoare de timp, ce i-ar putea deturna de la țintele profesionale propuse.

Același raport Eurostat din 2023 oferă o imagine sugestivă la nivelul Uniunii Europene a distribuția gospodăriilor în 2022 în funcție prezența ambilor părinți sau asumarea unui rol monoparental în creșterea copiilor. Cuplurile căsătorite sau necăsătorite reprezentau 63,5% dintre gospodăriile cu copii în Uniunea Europeană, fiind cel mai comun și mai răspândit tip de gospodărie cu copii. Suedia, Finlanda, Grecia, Țările de Jos și Slovenia aveau cele mai mari procentaje de cupluri între gospodăriile cu copii, peste 70%. Croația, Bulgaria, Danemarca și Letonia aveau procentajele cele mai scăzute, cu mai puțin de 50% dintre gospodăriile cu copii fiind cupluri.

Printre gospodăriile cu copii din Uniunea Europeană, cele mai mari proporții de părinți singuri au fost găsite în Estonia, Lituania și Letonia (toate cu mai mult de 25%). În schimb, Slovacia, Grecia, Slovenia și Croația aveau cele mai scăzute proporții, toate sub 5%. Părinții singuri reprezentau 12,8%

⁹ *Ibidem*.

dintre gospodăriile cu copii în Uniunea Europeană în ansamblu, conform acestor date statistice, la nivelul anului 2022¹⁰ (vezi fig. 4).

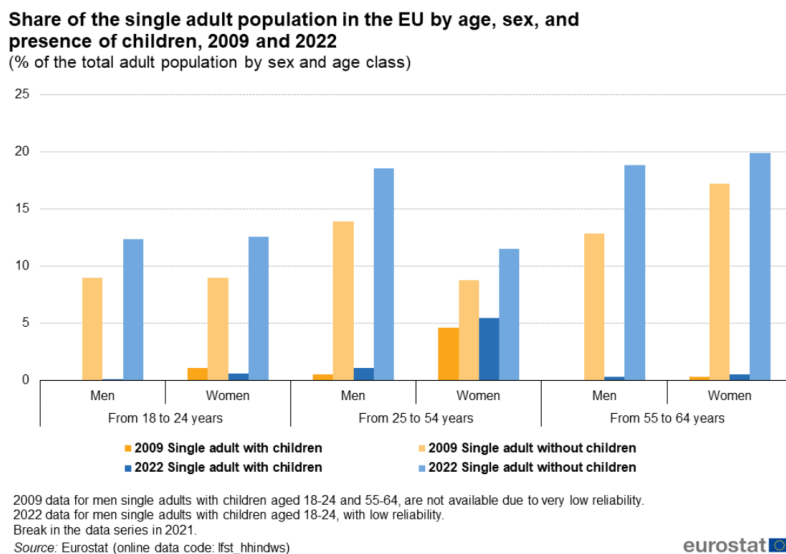

Fig. 4. Familii monoparentale în Europa 2009 – 2022. (preluare după ***, (2023) Household composition statistics, Eurostat)

Famiile formate dintr-un singur părinte, adesea mama, și copiii acestuia, fie născuți, fie adoptați, reprezintă, conform statisticilor Eurostat, un procentaj semnificativ, în creștere, din totalul familiilor sau cuplurilor care au copii, la nivelul Uniunii Europene. Aceste structuri familiale sunt caracterizate prin absența unuia dintre părinți, rezultând astfel asumarea creșterii copilului sau a copiilor de către un singur adult. Absența partenerului în creșterea copilului poate surveni din diverse motive: deces, divorț, separare consimțită sau decizia conștientă a unei persoane de a îmbrățișa paternitatea sau maternitatea independent, prin conceperea naturală, asistată medical sau adopție. În circumstanțe neașteptate precum decesul sau separarea, familia se transformă într-o structură monoparentală; pe de altă parte, dacă există o alegere premeditată de a avea și a crește un copil singur, familia este constituită din start ca monoparentală. În prima situație, asumarea creșterii copiilor ca părinte singur este o necesitate instalată brutal în existența individului, iar în astfel de situații impactul

¹⁰ ***, (2023) Household composition statistics, Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Household_composition_statistics&curid=29071&oldid=606220#Presence_and_number_of_children

asupra copiilor poate varia în funcție de vârsta la care trăiesc separarea și de condițiile specifice familiei, existând riscul de neglijare sau expunere la stres. În cazurile deliberate, adică în cazurile asumării din start a creșterii unui copil fără să ai sprijinul oferit de un partener, riscurile pot fi atenuate datorită deciziei voluntare și pregătirii psihologice a părintelui, care își asumă în mod conștient rolul de a crește copilul de unul singur. Dacă prima situație este rezultanta unui eveniment nefericit din viața indivizilor, cea de-a doua presupune asumare și planificare conștientă.

Ambele categorii de familii, atât cele fără copii, cât și cele monoparentale reprezintă tipologii familiale atipice, considerate a fi incomplete din perspectiva sociologică tradițională. Fiind relativ reduse numeric, interesul specialiștilor pentru aceste familii a fost relativ scăzut, fiind mai degrabă amintite în contexte statistice descriptive, raportate la diverse repere demografice.

Ioan Mihăilescu afirma în *Familia în societatea europeană* cum că „relațiile dintre soți nu sunt statice: ele evoluează în permanență sub influența unor factori interni și externi familiei. Dinamica lor poate conduce fie spre creșterea sau menținerea satisfacției, fie spre diminuarea ei și spre apariția unor tensiuni și conflicte familiale, care, în anumite condiții, pot conduce la dezagregarea familiei, sancționată social prin divorț”¹¹. Această dinamică transformă familie și sub presiunea unor modele externe, modele ce divină din ce în ce mai agresive. Transformările în societatea cunoașterii au fost profunde și au amprentat și instituția familiei, ¹²fapt ce a determinat schimbări profunde la nivelul interrelațional, intra și interfamilial, ¹³dinamica acestora fiind în continuare accentuată și imprevizibilă.

Uneori chiar obiectivul familiei perfecte, atât de mediatizat în spațiul digital public, poate duce la apariția unor disfuncționalități în mecanismele extrem de fine și de complicate care asigură coeziunea și dinamica familială. Având în vedere faptul că familia este supusă atâtor constrângeri sociale și cultural-valorice, direcția spre care ne îndreptăm va fi cu siguranță și mai propice acestor evoluții. Rămâne de văzut dacă această piatră de temelie a societății atât de perenă și de durabilă, nu se va transforma într-o piatră de poticnire.

¹¹ Ioan Mihăilescu, *Familia în societățile europene*, Editura Universității, București, 1999.

¹² Adriana-Denisa Manea, *The Family Institution in the Information Age*, in *Proceedings of CIEA 2018*, Ediografica, Bologna, Italia, p. 695-699, <http://www.edlearning.it/ebook/B425.pdf>

¹³ Manea Adriana-Denisa Manea, Ciprian Baci, „Family Interrelations Caused by the Technical-scientific Revolution”, *Astra Salvensis*, 2017, Vol. Nr.9, pp.103-111